

HÜQUQ**УДК 343****AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ CİNAYƏT HÜQUQUNDA
NARKOTİK VASİTƏLƏRİN, PSİXOTROP MADDƏLƏRİN VƏ
ONLARIN PREKURSORLARININ QANUNSUZ DÖVRİYYƏSİNƏ
GÖRƏ MƏSULİYYƏTİN PROBLEM MƏSƏLƏLƏRİ****Ş.T.SƏMƏDOVA*****Bakı Dövlət Universiteti
shahlats@mail.ru***

Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayətlər beynəlxalq xarakterli cinayətlərdir. Bu sahədə mövcud olan üç Beynəlxalq Konvensiyaya (1961-ci il Narkotik vasitələr haqqında Vahid Konvensiya, 1971-ci il Psixotrop maddələr haqqında Konvensiya və 1988-ci il Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiya) qoşulmuş Azərbaycan Respublikası onların normalarını 1999-cu il CM-in 26-cı (234-239-cu maddələr) fəslinə transformasiya etmişdir. Müəllif bu cinayətlərə görə məsuliyyət məsələlərinin daha da təkmilləşdirilməsini həm humanistləşdirmə, həm də məsuliyyətin sərtləşdirilməsi istiqamətlərində davam etməsini zəruri hesab edir. Məqalədə, Azərbaycanda narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayətkarlığın vəziyyətinin müqayisəli təhlili də verilir.

Açar sözlər: narkotik vasitələr, psixotrop maddələr, prekursorlar, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi, narkoticarət, narkotrafik, cinayət məsuliyyəti, cinayətkarlığın vəziyyəti.

Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə nə beynəlxalq aləmdə, nə ayrı-ayrı dövlətlərdə, nə də təəssüf ki, Azərbaycanda öz aktuallığını itirmir. İstər keçən əsrin 90-cı illərinin, istər 2000-ci illərin, istərsə də son iki ilin rəsmi statistikasına baxsaq görərik ki, cinayətkarlığın strukturunda bu cinayətlər daimi oğurluq cinayətindən sonra ikinci yeri tutur və bu cinayətlərin sayı ildən ilə artan istiqamətdədir. Məsələn, 2000-ci illə (1989) münasibətdə 2020-ci ildə (5041) narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin sayı iki dəfədən çox artmışdır. Əvvəlki illərdə törədilən cinayətlərin 11-14 faizini narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar olan əməllər təşkil edirdisə, son iki ildə bu nisbət daha da böyüdü. Cinayətkarlığın strukturunda narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar olan cinayətlərin nisbi çəkisi 2019-cu ildə 15,2%, 2020-ci ildə isə 19,4% olmuşdur [3, 38, 55-59]. Ötən ilin (2020)

xüsusiyyətlərini nəzərə alsaq (kovid pandemiyası ilə əlaqədar aylarla davam edən sərt karantin rejiminin tətbiqi, sərhədlərin bağlanması kimi hallar nəzərdə tutulur) narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin həm mütləq sayının, həm də nisbi sayının xeyli artması çox düşündürücü bir haldır.

Fikrimizcə, bu cinayətlərin artmasının həm obyektiv, həm də subyektiv amilləri mövcuddur.

Belə ki, Azərbaycanda 2020-ci ildə əhalinin hər 100.000 nəfərinə düşən cinayətlərin sayı (yəni cinayətkarlığın əmsalı) 257-yə bərabər idi (bu da MDB və Şərqi Avropa məkanında cinayətkarlığın əmsalının ən aşağı olan göstəricisi sayılır), amma əhalinin hər 100.000 nəfərinə düşən qeydə alınmış narkomanların sayı – 333,5 nəfərdir (təbii ki, faktiki rəqəmlər dəfələrlə çoxdur). Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin sırasında residiv cinayətlərin nisbətinin yüksək olması, keçən əsrin 90-cı illərinin ortasından başlayaraq transmilli narkotrafikin Azərbaycan ərazisindən (Qazaxıstan, Türkmənistan və Qırğızıstandan keçməklə) nisbətən yeni “Şimal marşrutu”nun qaçaqmalçılıq yolu ilə tranzit istifadəsi bu növ cinayətlərin sayının artmasının əsas səbəblərindəndir. Əsasən, Azərbaycan Respublikası ərazisində narkotiklərin qanunsuz daşınması üzrə aşağıdakı əsas marşrutlar mövcuddur: Əfqanıstan-İran-Azərbaycan-Avropa; Əfqanıstan-Türkmənistan-Azərbaycan-Avropa [9, 13-14]. Belə ki, 2020-ci ildə 301 nəfərdən ibarət 131 cinayətkar qrup zərərsizləşdirilmişdir ki, bunların əksəriyyəti transmilli cinayətkar qruplardır. 2019-cu ildə qanunsuz dövriyyədən bütövlükdə 3 ton 318 kq narkotik vasitələr götürülmüşdür. Onlardan: heroin – 2066 kq, mariyuana – 822 kq, tiryək – 288 kq. Müvafiq olaraq 2020-ci ildə - 1 ton 873 narkotik vasitələr götürülmüşdür (heroin və tiryək – 839 kq) [3, 55-59].

Qeyd etməliyə ki, bu artan statistik məlumatlar eyni zamanda hüquq mühafizə orqanlarının narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizəsinin müsbət göstəricisi kimi də qəbul edilə bilər. Hər halda 2018-2019-cu illərdə cinayət məsuliyyətinə bir çox hallarda məhz satış məqsədilə narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə törədən şəxslər cəlb edilmişdir. Bu özlüyündə müsbət hal kimi qiymətləndirilməlidir, çünki bu halda əsas zərbə narkotikarətə yönəlir.

Bilavasitə məhkum olunan şəxslərin statistik göstəricilərinə fikir versək görərik ki, narkotik vasitələrlə bağlı cinayətləri törədən şəxslərin sayı ciddi rəqəmlərlə ölçülür: 2019-cu ildə bütün məhkum olunmuşların 25%-i məhz Cinayət Məcəlləsinin (CM) 234-cü (qanunsuz olaraq narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını hazırlama, istehsal etmə, əldə etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və ya satma) və 237-i (qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri kultivasiya etmə) maddələri ilə məhkum olunublar [1, 230-236; 3, 55]. Bu növ cinayətləri törədən şəxslərə əsasən az sayda cərimə (26 nəfərə), azadlığın məhdudlaşdırılması (972 nəfərə) və müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum etmə (2200 nəfərə) cəzaları təyin edilmişdir. Ümumiyyətlə, 2019-cu ildə müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum etmə cəzası 6002 nəfərə təyin edilmişdirsə, onlardan da 2200 nəfəri nar-

kotik vasitələrlə bağlı cinayətlərə görə məhkum olunmuşdur (2 ilə qədər – 1208, 2 ildən 5 ilə qədər – 414, 5 ildən 10 ilə qədər – 513, 10 ildən 20 ilə qədər – 65 nəfər). Yəni azadlıqdan məhrum edilənlərin 37%-ni məhz narkotik vasitələrlə bağlı cinayətləri törədən şəxslər təşkil edir.

Qeyd etdiyimiz kimi narkotik maddələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinin yayılma miqyası bəşəriyyətin qlobal problemlərindən biridir. Belə ki, narkotik və psixotrop maddələrin qanunsuz ticarətindən əldə olunan illik qazanc həcmi, məsələn, neft ticarətini üstələyərək qanuni silah ticarətindən sonra ikinci yerdədir. Dövlətlərin bu əmələ qarşı birgə mübarizə zərurəti, heç bir ölkənin hüquq-mühafizə orqanlarının güclərini birləşdirmədən beynəlxalq xarakterli bu cinayətlərə qarşı mübarizədə müvəffəq olacağına ümid bəsləməməsi ilə əlaqədardır. Bu cinayətin beynəlxalq təhlükəliliyi həm də ondan ibarətdir ki, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi beynəlxalq xarakterli digər cinayətlərlə – beynəlxalq terrorçuluq, insan alveri, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və s. ilə sıx əlaqəlidir.

Dövlətlərin narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizəsi üzrə fəal əməkdaşlıq Millətlər Birliyi yaranmazdan əvvəlki tarixə təsadüf edir. 1909-cu ildə “Şanxay Komissiyası” adlanan narkotiklərin yayılmasına qarşı ilk Beynəlxalq təşkilat yaradıldı və 1911-ci ildə ABŞ-ın təşəbbüsü ilə Haaqada tiryək üzrə ilk beynəlxalq konfrans keçirildi. Bu konfrans 23 yanvar 1912-ci ildə “Tiryək haqqında” ilk çoxtərəfli Konvensiyanın imzalanması ilə başa çatdı. 1912-ci il Tiryək Konvensiyası 13 dövlət (Almaniya, ABŞ, Çin, Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya, Yaponiya, Hollandiya Krallığı, İran, Portuqaliya, Siam və Rusiya) tərəfindən imzalanmışdır. Konvensiya kokain və opiat istehsalı üçün icazə verilən yeganə məqsədləri müəyyənləşdirdi – tibbi və elmi. Başqa məqsədlər üçün istehsal qadağan olunurdu. Bu sahədə dövlətlərin əməkdaşlığı Millətlər Birliyi çərçivəsində 1936-cı ildə “Narkotik maddələrin qanunsuz ticarətinin qadağan edilməsi haqqında” Konvensiyanın qəbulu ilə davam edildi.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) yaradılmasından sonra bu sahədə dövlətlər arasında koordinasiya mərkəzi bu quruma keçdi. 30 mart 1961-ci ildə Nyu Yorkda BMT-nin “Narkotik vasitələrlə mübarizə haqqında” Vahid Konvensiyası qəbul edildi [16]. Bu Konvensiya narkotiklərlə mübarizə sahəsində əvvəllər bağlanmış doqquz müqaviləni əvəz etdi. 1972-ci ildə Cenevrədə keçirilən konfransda 1961-ci il Narkotik vasitələrlə mübarizə haqqında Vahid Konvensiyasında dəyişikliklərə dair Protokol qəbul edildi [15]. Protokol günahkarların mühakimə olunması və cəzalandırılması da daxil olmaqla Konvensiyanın əhatə dairəsini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirdi.

1961-ci il Vahid Konvensiyanın qəbulundan sonra eyni zamanda sayı və əhatə dairəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmiş psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi üzrə də beynəlxalq nəzarətin qurulmasına ehtiyac yarandı. Bu məqsədlə, 1971-ci ildə Vyana şəhərində “Psixotrop maddələrə dair” Konvensiya

qəbul edildi [14]. Lakin 1961 və 1971-ci illərdə qəbul edilmiş beynəlxalq aktlar narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı ümumi mübarizəni lazımlı səviyyədə tənzimləyə bilmədi. Buna görə BMT həm yeni beynəlxalq sənədlər qəbul edərək, həm də yeni təşkilati strukturlar quraraq bu sahədə çalışmalarını davam etdirdi. 1984-cü ildə BMT Baş Assambleyası narkotik vasitələr üzrə beynəlxalq nəzarətinin gücləndirilməsinə dair daha üç Qətnamə, 1987-ci ilin iyun ayında isə Vyanada keçirilən konfransda dövlətlər Əməkdaşlıq Proqramını və Siyasi Bəyannaməni qəbul etdilər [13, 186-188].

Bütün bu işlərin nəticəsi olaraq, 1988-ci ilin noyabr-dekabr aylarında Vyanada keçirilən beynəlxalq konfransda “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı” BMT-nin Konvensiyasını qəbul etdi (11 Noyabr 1990-cı ildə qüvvəyə minib). 1988-ci il Konvensiyası cinayətin qarşısının alınmasına və narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə cəzanın qaçılmazlığını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu məqsədlə, Konvensiya xarici əmlakın, gəlirlərin, bank hesablarının tutulması və müsadirə edilməsi kimi tədbirləri, bir sıra yeni əməkdaşlıq formalarını özündə ehtiva edirdi [17].

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini əldə edəndən dərhal sonra bu sahədə mövcud olan üç (1961, 1971 və 1988-ci illərdə qəbul edilən) Beynəlxalq Konvensiyaları ratifikasiya edib. Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlər beynəlxalq xarakter daşdığı üçün onların anlayışı və siyahısı hər şeydən əvvəl beynəlxalq-hüquqi sənədlərlə müəyyən olunur [8, 306]. Onu da qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikası beynəlxalq konvensiyalara qoşulduğu zaman (1992-1996) xüsusi olaraq qeyd etmişdir ki, dövlət bu cinayətlərlə mübarizədə öz üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəlikləri Ermənistan tərəfindən işğal edilən ərazilərdə yerinə yetirə bilməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası beynəlxalq konvensiyalardan irəli gələn öhdəliklərini 1999-cu il 30 dekabr tarixində qəbul etdiyi CM-in “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlər” adlı 26-cı fəslinin normalarına və 28 iyun 2005-ci il tarixli “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Qanunun normalarına transformasiya edib [5].

Bundan əlavə Azərbaycanda narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə sahəsində geniş tədbirləri özündə ehtiva edən proqramlar: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 iyul 2000-ci il tarixli Fərmanı ilə “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizə üzrə Proqram”, 28 iyun 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizə üzrə Proqram” (2007-2012-ci illər üçün), 24 iyun 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz döv-

riyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2013-2018-ci illər üçün Dövlət Proqramı” təsdiq edilmiş və uğurla həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2019-cu il tarixli Sərəncamı ilə “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2019–2024-cü illər üçün” Dövlət Proqramı qəbul edilib və hal-hazırda müxtəlif istiqamətlər üzrə icra olunur. 2019-2024-cü illər üçün Dövlət Proqramının əsas məqsədləri: narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, antinarkotik təbliğatı, ictimai maarifləndirmə işinin əhatəsinin genişləndirilməsi, müasir informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə olunmaqla narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinin və narkomanlığın yayılmasının maarifləndirmə yolu ilə qarşısının alınması, narkomanlığa düçar olmuş şəxslərin müalicəsi və reabilitasiyası istiqamətində müasir texnologiyaların və yeni üsulların tətbiqi, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, beynəlxalq təcrübədən istifadə etməklə ixtisaslaşmış seminarın keçirilməsi və digər genişmiqyaslı məsələlərdən ibarətdir. Məsələn, elə cari tədris ilində BDU-nun Hüquq fakültəsinin təşkilatçılığı ilə 24 dekabr 2020-ci il və 29 aprel 2021-ci il tarixlərində “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2019–2024-cü illər üçün Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi üzrə “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizənin cinayət-hüquqi, cinayət-prosessual və kriminalistik problemləri” mövzusunda respublika səviyyəli Elmi-praktiki seminarlar keçirilib.

Beləliklə, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə daim dövlətin, onun qanunverici və qanuntətbiqedicilik orqanlarının, elmi ictimaiyyətin diqqətində olub. Bu sırada Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 4 mart 2011-ci il tarixli Qərarını [6, 310-333], Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası CM-nin 237-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 fevral 2013-cü il tarixli Qərarını da [7] qeyd etmək olar.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 fevral 2017-ci il tarixli “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Sərəncamı əsasında 20 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunla qüvvədə olan CM-də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən normalara da müəyyən dəyişiklik edildi. Bu xüsusda humanizm prinsipinə əsaslanan qanunverici CM-nin Xüsusi hissəsinin 234.1-ci maddəsinə yeni redaksiyada verdi, Ümumi hissəyə isə 74-1-

ci maddəni əlavə etdi. CM-in 74-1-ci maddəsinə görə, CM-in 234.1-ci maddə-sində nəzərdə tutulmuş cinayəti törətmiş, əməlində başqa cinayət tərkibi olma-yan və narkomaniya xəstəliyinə düşər olmuş şəxs barəsində məhkəmə tərəfin-dən bu xəstəliklə əlaqədar stasionar qaydada tibbi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilir. Həmin şəxsin tam sağalması nəticəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlər ləğv edildikdə məhkəmə şəxsi cinayət məsuliyyətindən azad edir. Bu əlavə faktiki olaraq satış məqsədi olmadan (yəni narkomaniya xəstəliyi olan) 234.1-ci maddədə müəyyən olunan narkotik vasitələrin və psixotrop maddə-lərin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayəti törətmiş şəxsi cinayət məsu-liyyətindən azad edir. Azərbaycan cinayət hüququnun bu yeniliyi beynəlxalq hüquq normaları ilə də üzləşir.

Bununla belə, fikrimizcə, bu sahədə qüvvədə olan Azərbaycan Res-publikasının cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi davam etməlidir və bu təkmilləşdirmə prosesi iki əks istiqamətdə aparılmalıdır: narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən normalar həm humanistləşdirilməli, həm də sərtləş-dirilməlidir. Fikrimizi əsaslandıraraq.

Cinayətin predmeti kimi narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və onların prekursorları müəyyən ölçüdə maddi obyektlərdir və Azərbaycan Respubli-kasının qanunvericiliyi (CM, 28 iyun 2005-ci il tarixli Qanun) onların iki miqdarını fərqləndirir:

1) cinayətin predmetinin şəxsi istehlak üçün tələb olunan miqdardan artıq olan bir miqdarda olması – CM-in 234.1-ci maddəsi ilə satış məqsədi olmadan narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə cinayət məsuliyyətinin şərti;

2) cinayətin predmetinin külli miqdarda və satış məqsədi ilə olması – CM-in 234.4-ci maddəsi ilə məsuliyyətə səbəb olur.

Azərbaycan Respublikasının CM-nin 234.1-ci maddəsi satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və psixotrop maddələri şəxsi miqdardan artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə, daşımağa görə məsuliyyəti nəzərdə tutur. Qeyd etmək istərdim ki, bu maddədə qeyd edilən və hər bir narkotik vasitə və ya psixotrop maddə üçün bu ölçü 28 iyun 2005-ci il tarixli Qanundakı siyahılar üzrə müəyyən olunur [1, 729]. CM-in 234.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaradan “Şəxsi miqdardan artıq miq-dar” anlayışı, demək olar sırf Azərbaycan cinayət hüququnun novasiyasıdır və istifadəsinin sutkalıq və ya bir dəfəlik qəbul edilən dozası kimi başa düşülür. Bu halda şəxsin fizioloji parametrləri (bədən çəkisi, yaşı) və ya “narkotik stajı” nəzərə alınmır. Təbii ki, yeni istifadəsinin və uzun müddət asılılığı olan şəxsin bir dəfəlik dozasında ciddi fərq olur.

Lakin hər bir halda CM-in 234.1-ci maddəsi ilə məhkum olunan şəxslər sadə olaraq narkomanlardır. Yəni onlar bu əməli satış məqsədi olmadan özləri-nin istifadəsi üçün törədirlər. Müasir beynəlxalq konsepsiyalara görə narkoma-niya, yəni narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin qəbulundan fizioloji

və psixi asılılığı cinayət hadisəsi kimi yox, xəstəlik kimi qəbul edilir. Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə cinayət-hüquqi mübarizədə əsas məqsəd xəstə narkomanları yox, narkoticarətlə məşğul olanları cinayət məsuliyyətinə cəlb etməkdirsə, hesab edirəm ki, CM-in 234.1 maddəsindən “şəxsi miqdardan artıq miqdar” anlayışı “külli” miqdarla əvəzlənməlidir. Ya da ki bu əməllərlə əlaqədar yeni bir ölçü – “xeyli” miqdar cinayət qanunvericiliyində müəyyən olunmalıdır.

Bir amili də diqqətinizə çatdırmaq istərdim ki, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərdə residiv 30 faizə çatır və bu residivi əsasən 234.1-ci maddə ilə məhkum olunan narkomanlar (yəni cinayət törədərkən satış məqsədi olmayanlar) təşkil edir.

Hüquq elmində on illər boyu qaldırdığımız məsələlərdən biri 20 oktyabr 2017-ci il Qanunu ilə öz həllini qismən tapdı [11, 314]. Belə ki, mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərə və bəzi iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan cinayətlərə münasibətdə “xüsusilə külli miqdar” anlayışı cinayət məsuliyyətinin diferensiasiyasının meyarı olaraq ağırlaşdırıcı hal kimi cinayət qanunvericiliyinə daxil edildi (CM-in 177.4, 178.8, 179.4, 180.4, 181.4, 182.4, 185.4, 186.3, 187.4, 192.3.1, 192.3.2, 193.3.1, 193.3.2, 206.1-2 maddələri). Təəssüf ki, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərdə bu hal nəzərə alınmadı. Fikrimi aydınlaşdırmaq üçün misal gətirmək istərdim. Ağır narkotik vasitə sayılan heroinin 2 qram miqdarından artıq qanunsuz dövriyyəsi 2005-ci il tarixli Qanuna görə külli miqdar kimi müəyyən olunur və bu halda Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyinə görə satış məqsədilə heroinin 2 qram, 2 kiloqram və hətta 200 min kiloqram həcmində qanunsuz dövriyyəsinə eyni hüquqi qiymət verilir, yəni CM-in 234.4-cü maddəsi əsasında. Şübhəsiz ki, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının, xüsusilə külli miqdarda qanunsuz dövriyyəsi qanunverici səviyyəsində fərqləndirilməli və narkoticarətlə məşğul olan şəxslərə qarşı cinayət məsuliyyəti daha sərt olmalıdır.

Bunlardan başqa bir məqam da diqqət çəkir.

Rusiya Federasiyasının 1996-cı il CM-dən fərqli olaraq, Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin analoqları cinayətlərin predmeti ola bilməz [12, 332].

Analoqlar – sintetik və ya təbii mənşəli maddələrdir, kimyəvi quruluşu və xüsusiyyətlərinə görə narkotik vasitələrə və ya psixotrop maddələrə bənzəyirlər, onların psixoaktiv təsirini təkrarlayırlar, lakin dövlət tərəfindən dövriyyəsi qadağan olunan və ya nəzarət altında olan narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin müvafiq siyahılarına daxil edilmirlər.

Yəni analoqlar faktiki olaraq insan orqanizminə təsirinə görə tibbi amilə sahib olan, lakin hələ narkotik vasitələr və ya psixotrop maddələr üçün hüquqi amili olmayan maddələrdir (preparatlar). Narkotik tərkibli yeni sintetik maddələrin yaradılması ilə bağlı cinayətkar fəaliyyətin onlara qarşı hüquq-mühafizə orqanlarının mübarizəsini həmişə üstələdiyini nəzərə alsaq, Azərbaycan Res-

publikasının cinayət qanunvericiliyinin boşluğu kimi qəbul edilməlidir, çünki analoqların da qanunsuz dövriyyəsinin təhlükəsi narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsindən aşağı deyil. Fikrimizcə, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin analoqları Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan CM-in 26-cı fəslində təsbit olan cinayətlərin predmeti kimi qəbul edilməlidir.

Son olaraq ümid etmək olar ki, Azərbaycan Respublikasının “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2019-2024-cü illər üçün Dövlət Proqramı”nda qoyulan vəzifələr müvəffəqiyyətlə yerinə yetiriləcəkdir. Ən əsası II Qarabağ müharibəsində qalib gəlməyimiz nəticəsində nəzarətsiz ərazilər və İranla 132 km uzunluğunda olan dövlət sərhədi bundan sonra beynəlxalq mütəşəkkil cinayətkar dəstələr tərəfindən narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi üçün istifadə olunmayacaq. On illiklərlə davam edən (1922-2020) işğal dövründə Ermənistanın təcavüzü nəticəsində işğal etdiyi Azərbaycan Respublikasının ərazisi (Dağlıq Qarabağ və ona bitişik işğal olunmuş yeddi rayon) narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin istehsalı və daşınması üçün geniş istifadə olunmuşdur. II Qarabağ müharibəsi nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilər üzərində yurisdiksiyasının bərpası dövlətə narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı beynəlxalq öhdəliklərini tam yerinə yetirməyə imkan verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2019, 738 s.
2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 9 fevral tarixli 39 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin tibbi məqsədlərlə istifadə edilməsi qaydası və şərtləri, habelə narkomanlıq xəstəliyinə düçar olan şəxslər barəsində tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi Qaydası”. URL: <https://www.health.gov.az/files/pdf/DDM/2016/75.pdf>
3. Azərbaycanda cinayətkarlıq və hüquqpozmalar. Statistik məcmuə. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2020, 110 s.
4. Azərbaycan Respublikasının “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” 25 iyun 1997-ci tarixli Qanun. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/4078>
5. Azərbaycan Respublikasının “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə” 28 iyun 2005-ci tarixli Qanun. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/3854>
6. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarlar Məcəmüəsi (1991-2016). Bakı: MSV NƏŞR, 2017, 480 s.
7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinin rəsmi saytı. URL: <http://www.constcourt.gov.az/>
8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası: iki hissədə / F.Y.Səməndərovun ümumi red. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2018, hissə 2, 800 s.
9. Cavadov F., Abdullayev Y. Narkomaniya və narkotizm (Dünya ölkələrinin və beynəlxalq təşkilatların narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə təcrübəsi). Bakı: Çəşioğlu, 2004, 326 s.
10. Cinayət Qanunları Külliyyatı (1920-2000) / Tərtibçilər: B.Kərimov, F.Xəlilov, S.Əliyev. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2014, 1184 s.

11. Səmədova Ş.T. Cənayətlərin kateqoriyaları. Bakı: Adiloğlu, 2007, 314 s.
12. Гельдибаев М.Х., Рахманова Е.Н. Уголовное право в схемах и определениях. СПб.: Юридический центр, 2017, 520 с.
13. Самедова Ш.Т. Уголовное право Азербайджанской Республики. Особенная часть: в двух томах. Баку: Адильоглы, 2020, т.2, 864 с.
14. Convention on Psychotropic Substances, 1971. URL: https://www.unodc.org/convention_1971_en.pdf
15. Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1972. URL: http://www.paclii.org/pits/en/status_pages/1972-7.html
16. Single Convention on Narcotic Drugs, 1961 URL: https://www.unodc.org/convention_1961_en.pdf
17. UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988. URL: https://www.unodc.org/convention_1988_en.pdf

**ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ,
СВЯЗАННЫЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ
И ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Ш.Т.САМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

Преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, являются преступлениями международного характера. Азербайджанская Республика, присоединившаяся ко всем трем имеющимся международным конвенциям в этой области (Единой Конвенции о наркотических средствах 1961 года, Конвенции о психотропных веществах 1971 года и Конвенции о борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ 1988 года), трансформировала их нормы в главу 26 (статьи 234-239) действующего УК 1999 года. Автор считает необходимым дальнейшее совершенствование вопросов ответственности за эти преступления как в сторону гуманизации, так и в сторону усиления ответственности. В статье дается также сравнительный анализ состояния преступности, связанной с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, в Азербайджане.

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, прекурсоры, незаконный оборот наркотиков, наркотрафик, наркоторговля, уголовная ответственность, статистика преступности.

PROBLEMATIC ISSUES OF RESPONSIBILITY FOR CRIMES RELATED TO ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, IN THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Sh.T.SAMEDOVA

SUMMARY

Crimes related to illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and their precursors are crimes of international character. The Republic of Azerbaijan, which has acceded to all three existing international conventions in this field (Single Convention on Narcotic Drugs of 1961, Convention on Psychotropic Substances of 1971 and Convention for the Suppression of Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances of 1988), has transformed their norms into Chapter 26 (Articles 234-239) of the current Criminal Code of 1999. The author considers it necessary to further improve the issues of responsibility for these crimes both in the direction of humanization and in the direction of strengthening responsibility.

Keywords: narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, drug trafficking, criminal liability, crime statistics.